

Anna Plusa

Otwarte zasoby edukacyjne obszarem wspomagania pracy nauczycieli

(2019)

Otwarte zasoby edukacyjne (OZE) jako nieodzowny element TIK powinny stanowić warsztat pracy każdego współczesnego nauczyciela. Świadomość tego stanu rzeczy nie jest do końca znana nauczycielom. OZE są materiałem, który umożliwia efektywne wykorzystanie wszelkich aplikacji oraz interaktywnych narzędzi dydaktycznych. Stanowią nieodzowną bazę do pracy z urządzeniami mobilnymi w każdej klasie szkolnej oraz narzędzie pozwalające w sposób zgodny z prawem dzielić się swoją wiedzą z innymi użytkownikami sieci.

W dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego Internet wkracza we wszystkiego dziedzinę naszego życia. Nie omija także edukacji. Na zajęciach dydaktycznych, kółkach zainteresowań czy podczas odrabiania prac domowych uczniowie bardzo często wykorzystują urządzenia mobilne oraz edukacyjne aplikacje komputerowe. Codziennością współczesnej szkoły powoli staje się używanie tablic interaktywnych, tabletów czy smartfonów wraz z bogatym wachlarzem interaktywnych materiałów dostępnych w sieci. Oprócz opublikowanych multimedialnych materiałów Internet daje nauczycielowi możliwość tworzenia własnych pomocy dydaktycznych. Wykorzystanie tych pomocy jest optymalne jedynie wówczas kiedy interaktywne zadania są dostępne publicznie. Tworzenie interaktywnych zadań umożliwiają np. takie platformy jak LearningApps (www.learningapps.org), Kahoot! (www.getkahoot.com), czy Zondle (www.zondle.com). Tworząc quizy, krzyżówki, testy czy inne gry i zabawy multimedialne często korzystamy z zasobów Internetu. W związku z tym, że materiały te są publikowane i rozpowszechniane w sieci należy zadbać o to, aby działania te odbywały się w zgodzie z prawem. Nie każdy tekst, czy film odnaleziony np. poprzez wyszukiwarkę internetową można wykorzystywać w materiale własnym. Nie każde zdjęcie udostępnione jest do dalszej modyfikacji. Nie każdy film można bezpłatnie poprać i odtworzyć w sieci.

Otwarte zasoby edukacyjne

Nasuwa się pytanie z jakich zasobów skorzystać aby tworzyć i publikować własne materiały w zgodzie z prawem? Z pomocą przychodzą nam tutaj tzw. otwarte zasoby edukacyjne (OZE). Otwarte zasoby edukacyjne (OZE) to powszechnie dostępne materiały

udostępniane swobodnie, za darmo, z prawem do dalszego wykorzystania i adaptacji. Mogą to być podręczniki, kursy, scenariusze lekcji czy multimedia. OZE gwarantują nam prawo do wykorzystywania prac innych autorów, prawo do zmian, adaptacji i remiksów, prawo do łączenia z innymi materiałami oraz prawo do dzielenia się materiałami. W praktyce oznacza to dostępność materiałów na jednej z wolnych licencji lub w domenie publicznej. Jeśli chodzi o wolne licencje to mamy tu na myśli licencje Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY) oraz Creative Commons Uznanie Autorstwa na tych samych warunkach (CC BY-SA). Otwarte zasoby edukacyjne nie muszą jednak dotyczyć tylko cyfrowych treści. Wprowadzenie otwartych licencji, dla wszystkich treści edukacyjnych, przyczyni się do tego, że wszyscy nauczyciele i uczniowie bez obaw będą mogli korzystać z zasobów edukacyjnych; będą też mogli je przerabiać i dostosowywać do swoich potrzeb.

Otwarte zasoby edukacyjne stanowią zbiór wiedzy, do której istnieje w pełni otwarty dostęp dzięki objęciu ich wolnymi licencjami lub przeniesieniu do domeny publicznej i udostępnieniu za pomocą dowolnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych.

Otwarte zasoby edukacyjne a prawo autorskie

Omawiając zagadnienie otwartych zasób edukacyjnych nie sposób nie wspomnieć o podstawowych zapisach prawa autorskiego w odniesieniu do utworów publikowanych w sieci. Wszystkie materiały opublikowane w sieci posiadają ochronę prawną, którą *stanowi Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Na mocy zapisów tego aktu każdy utwór, w tym również ten opublikowany w sieci, jest chroniony prawnie automatycznie. Autor bloga, fotobloga czy każdej e-publicacji nie musi nigdzie swoich materiałów zgłaszać ani rejestrować. Prawa autorskie osobiste są nierozdzielnie związane z każdym utworem. Jeśli wykorzystujemy materiały internetowe musimy mieć świadomość, że nie wszystko co znajduje się w sieci możemy bezpiecznie wykorzystać w swoich pracach. Prawo autorskie to ogół praw przysługujących autorowi utworu oraz normy prawne upoważniające autora do decydowania o użytkowaniu dzieła i czerpaniu z niego korzyści finansowej. Przedmiotem prawa autorskiego jest utwór zdefiniowany jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. A więc przedmiotem prawa autorskiego będzie również każdy materiał zamieszczony w Internecie.

Prawa autorskie dzielimy na osobiste i majątkowe. Prawa osobiste chronią intelektualny związek autora z jego dziełem oraz integralność (tzn. nienaruszalność) dzieła jako całości, są nieograniczone w czasie. Są niezbywalne i trwają wiecznie. Natomiast prawa majątkowe chronią finansowe interesy twórców i wydawców. Wyłącznie osoba, która posiada prawa majątkowe do utworu, ma prawo do wynagrodzenia za wszelkie formy wykorzystania utworu. To ona decyduje o tym, jak utwór może być zapisywany i powielany. Prawa majątkowe są ograniczone w czasie zależnie od formy i rodzaju dzieła. Wygasają zwykle po siedemdziesięciu latach od śmierci twórcy. Zbycie praw majątkowych odbywa się na drodze przeniesienia praw (umowy lub dziedziczenia) lub poprzez udzielenie licencji na wybranych polach eksploatacji. Licencje mogą być wyłączne (udzielane jednej osobie lub instytucji) lub niewyłączne (udzielane wszystkim na takich samych warunkach).

Licencje Creative Commons

Licencje Creative Commons są przykładem licencji niewyłącznych. Ułatwiają dzielenie się twórczością, stosując zasadę pewne prawa zastrzeżone. Publikując swoje dzieło – raport, powieść, piosenkę czy zdjęcie – autor może określić, w jaki sposób inni będą mogli z jego utworu korzystać. Twórca, korzystając z licencji, zawsze zachowuje prawa autorskie, jednocześnie umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie. Dodatkowo może określić czy ich wykorzystywanie może odbywać się wyłącznie w warunkach niekomercyjnych lub ograniczyć możliwości tworzenia utworów. Licencje są specjalnymi znakami, dzięki którym użytkownik Internetu może w zgodzie z prawem korzystać z jego zasobów.

Warunki licencyjne są niczym klocki: zasady określone przez daną licencję są wynikiem złożenia razem dwóch lub trzech takich warunków. Opierają się na czterech podstawowych warunkach:

- Uznanie autorstwa: oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne pod warunkiem, że zostanie przywołane nazwisko autora pierwowzoru.
- Użycie niekomercyjne: oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać, wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie, ale nie można czerpać z tego tytułu korzyści finansowych.
- Na tych samych warunkach: oznacza, że wolno rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej do tej, na jakiej udostępniono utwór oryginalny.

- Bez utworów zależnych: oznacza, że wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci. Tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone.

Licencje CC są kombinacjami wymienionych warunków.

- Uznanie autorstwa. Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy.

- Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach. Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielona taka sama licencja.

- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne. Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją, np. zezwalającą na komercyjne użycie).

- Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych. Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach. Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą objęte tą samą licencją.

- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych. Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (czyli nie tworzenia utworów zależnych). Jest to najbardziej restrykcyjna z licencji.

Jak wyszukać otwarte zasoby edukacyjne w Internecie?

Twórcy systemu licencjonowania zadbali o to, aby materiały udostępniane na licencjach Creative Commons były czytelne dla samych odbiorców ale i dla wyszukiwarek internetowych. Każda z licencji obok tekstu prawnego posiada dostępne podsumowanie. Creative Commons umożliwia także odpowiedni opis „techniczny” warunków licencji, dzięki któremu potrzebny

materiał bez problemów odnajdziemy za pomocą wyszukiwarek Google w opcjach zaawansowanych, wyszukamy zdjęcia w serwisie Flickr, muzykę w Jamendo, a filmy w YouTube.

Zaawansowana wyszukiwarka Google pozwala filtrować treści według tego jakie prawa dają użytkownikom autorzy treści w sieci. Wyszukiwarka pozwala przeszukiwać strony WWW i grafiki według rodzaju licencji CC.

Wyszukiwarka Creative Commons oferuje możliwość przeglądania treści na wszystkich licencjach CC w serwisach Google, YouTube, Wikimedia Commons, Soundcloud, Jamendo i innych.

Rozdaje zasobów

Zasoby encyklopedyczne

Zasoby encyklopedyczne znajdziemy w **Wikipedii**. Jest to największa encyklopedia w sieci i zarazem największy otwarty społecznościowo tworzony projekt zebranie ludzkiej wiedzy. Jest to projekt wielojęzyczny. Wszystkie treści zawarte w Wikipedii są wolne - mogą być bezpłatnie wykorzystywane, dowolnie kopiowane i modyfikowana przez każdego. Wikipedia zawiera również materiały tekstowe, dźwiękowe, graficzne i inne. Wikipedia i jej projekty siostrzane działają na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach.

Zasoby tekstowe

Bogate zasoby tekstowe znajdziemy w portalach Wolne Lektury (www.wolnelektury.pl) oraz Polona (www.polona.pl).

Wolne Lektury to ponad 3300 utworów należących do domeny publicznej (co do których nie obowiązują już prawa autorskie majątkowe) lub na wolnych licencjach. W serwisie znajdziemy zarówno lektury szkolne jak i klasykę literatury polskiej i zagranicznej. Portal posiada wyszukiwarkę ogólną oraz możliwość wyszukiwania według różnych kategorii: m.in. autora, gatunku motywu literackiego czy rodzaju zasobu. Mamy tu teksty lektur szkolnych,

które są zalecane do użytku przez MEN. Lektury są opracowane, opatrzone komentarzem i udostępnione w kilku formatach (html, odt, txt i pdf). Są one dostępne on-line i do ściągnięcia. Projekt realizowany przez Fundację Nowoczesna Polska. Działa od 2007 roku.

Część wirtualnej biblioteki dostępna jest jako audiobooki. Z audioteki Wolnych Lektur możecie korzystać bezpłatnie i bez ograniczeń. Audiobooki nagrywają znani aktorzy, wśród nich Danuta Stenka, Jan Peszek, Wiktor Korzeniewski, Joanna Domańska, Andrzej Chyra i Jacek Rozenek. Nagrania audiobooków podlegające ochronie praw pokrewnych do artystycznych wykonań i fonogramów oraz dodatkowe materiały w tekście - przypisy i motywy literackie, udostępnione są na licencji CC Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0. Opublikowanych zostało tu również kilka utworów, które autorzy lub spadkobiercy praw udostępnili na wolnej licencji CC Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0.

Oprócz zbiorów literackich Wolne Lektury to także zasoby z zakresu malarstwa, grafiki oraz rzeźby, dostępne w zakładce Galeria. Galeria zawiera obrazy, rysunki, rzeźby, fotografie pochodzące ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie. Każde z dzieł oznaczone zostało motywami i tematami występującymi w sztuce i w literaturze. Galerię można więc przeglądać w poszukiwaniu ilustracji do tekstów literackich, a także pod kątem określonych przedmiotów i postaci występujących w sztukach wizualnych.

Polona to szybki sposób na skorzystanie z zasobów znajdujących się w magazynach Biblioteki Narodowej. Serwis umożliwia korzystanie ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej – przeszukiwanie kolekcji, tworzenie własnych kolekcji opartych na zbiorach BN, tworzenie notatek do obiektów, dzielenie się nimi z innymi użytkownikami i komentowanie w serwisach społecznościowych. Użytkownik widzi wszystkie obiekty, tak jakby znalazł się w wirtualnym magazynie wielkiej biblioteki. Polona umożliwia stworzenie własnego konta. Do logowania w użytkownicy mogą wykorzystać dane zgromadzone przez zewnętrzne systemy: Facebook, Twitter i Google+. Wyszukiwanie potrzebnych informacji można rozpocząć od filtrowania lub szukać według własnego klucza. Serwis oferuje darmowe pobieranie skanów najwyższej jakości w formie PDF-ów. Mamy możliwość zapisania zgromadzonych materiałów w spersonalizowanej kolekcji „Moje Zbiory”. Polona oferuje także możliwość tworzenia notatek powiązanych z punktami lub obszarami i eksportu zapisków do Evernote'a. Znalezionymi materiałami możemy dzielić się ze znajomymi, intuicyjnie udostępniając znalezione pomoce dydaktyczne znajomym nauczycielom np. za pośrednictwem serwisów społecznościowych. Zbiory Polony znajdują się w domenie publicznej.

Zasoby graficzne

Bogate bazy zdjęć, grafik i rysunków znajdują się w serwisach Flickr (www.flickr.com) i Pixabay (www.pixabay.com).

Serwis **Flickr** jest portalem społecznościowym. Zawiera 2 miliardy zdjęć, około 60 mln jest udostępniana na otwartych licencjach. Aby wyselekcjonować grafiki z zakresu otwartych zasobów edukacyjnych w oknie wyszukiwania zaawansowanego określamy kryteria wyszukiwania do wolnych licencji. Formularz dostępny jest po wpisaniu słowa w wyszukiwarce ogólną na stronie głównej. Należy pole *any license* zamienić na pole *all creative commons*. Wyszukiwanie można jeszcze dodatkowo ograniczyć do materiałów przeznaczonych do użytku komercyjnego lub do modyfikacji.

Pixabay gromadzi obecnie prawie 400 000 darmowych zdjęć, grafiki wektorowej oraz ilustracji. Portal stanowi bazę wysokiej jakości zdjęć udostępnionych w domenie publicznej. Jest źródłem darmowych obrazów wektorowych, rysunków i zdjęć. Możemy kopiować, modyfikować, rozpowszechniać oraz używać zdjęć nawet do celów komercyjnych. Należy jednak zwrócić tu uwagę, że niektóre obrazy mogą zawierać treści chronione prawem autorskim, znakiem firmowym lub prawem własności. Znajdują się tu również zdjęcia sponsorowane. Są one wyświetlane w celu sponsorowania Pixabay oraz aby zapewnić możliwość wyboru profesjonalnych fotografii. Wszystkie zostały opatrzone logiem Shutterstock.

Wszystkie zdjęcia portalu są publikowane z Creative Commons Public Domain CC0. Licencja CC0 jest to jednostronne oświadczenie twórcy, który zrzeka się wszystkich praw jakich można się zrzec w danym systemie prawnym. W idealnym przypadku, jest to równoznaczne z przekazaniem dzieła do domeny publicznej. W niektórych krajach część praw jest niezbywalna. W Polsce nie istnieje możliwość zrzeczenia się zarówno osobistych jak i majątkowych praw autorskich do swojego dzieła. Z tego powodu w ramach oświadczenia CC0 znajduje się tak zwana licencja zapasowa (fallback license), która otwarcie licencjonuje treść w najszerszym zakresie dopuszczalnym przez miejscowe prawodawstwo. Uznaje się, że zakres swobód zapewniany przez CC0 jest szerszy od najbardziej otwartej z podstawowych licencji Creative Commons - "Creative Commons Uznanie autorstwa".

Zasoby filmowe

Jeśli chodzi o filmowe otwarte zasoby edukacyjne godnym polecenia serwisem jest YouTube (www.youtube.com). Portal powstał w maju 2005 roku. Obecnie pozwala miliardom ludzi oglądać i udostępniać edukacyjne filmy. Jest to dziś platforma, na której ludzie z całego świata mogą poznawać się, uczyć się od siebie i inspirować się nawzajem. Do tego grona należą również nauczyciele. Jak czytamy na stronie samego serwisu co minutę do YouTube trafia 300 godzin filmów a połowa wyświetleń jest generowana na urządzeniach mobilnych. Na szczególną uwagę nauczycieli zasługują przede wszystkim licznie powstające na platformie kanały edukacyjne. Wiele instytucji kulturalno-oświatowych prezentuje swoje edukacyjne działania właśnie w formie filmowej na takich kanałach.

YouTube to również miejsce rozpowszechniania filmów edukacyjnych z różnych dziedzin nauki czy techniki, np. filmy Khan Akademy - organizacji, której misją jest zmiana edukacji tak by umożliwić wykształcenie na wysokim poziomie każdemu i wszędzie, czyli edukacji otwartej. Znajdziemy tu zasoby filmowe głównie z zakresu przedmiotów ścisłych dla nauczyciela i ucznia.

Zgodnie zapisem w regulaminie serwisu:

„8. Prawa, na które użytkownik udziela licencji

8.1 Przesyłając do YouTube lub zamieszczając w jego witrynach Treści, użytkownik udziela:

- YouTube nieograniczonej terytorialnie, niewyłącznej, bezpłatnej, zbywalnej licencji (z prawem sublicencji) na korzystanie z Treści, powielanie takich Treści, ich rozpowszechnianie, opracowywanie na ich podstawie utworów zależnych, ich wystawianie bądź wykonywanie w związku ze świadczeniem Usług i prowadzeniem działalności YouTube, w tym m.in. do promowania i rozpowszechniania Usług w części lub całości (wraz z utworami zależnymi) niezależnie od formatu nośnika i sposobu przekazywania materiału;*
- każdemu użytkownikowi Usług - nieograniczonej terytorialnie, niewyłącznej, bezpłatnej licencji na dostęp do jego Treści za pośrednictwem Usług oraz na korzystanie z takich Treści, ich powielanie i rozpowszechnianie, opracowywanie na ich podstawie utworów zależnych, oraz ich wystawianie bądź wykonywanie w ramach zespołu funkcji oferowanych przez Usługi oraz w granicach dozwolonych na podstawie niniejszych Warunków.”*

Zasoby muzyczne

Polecanym portalem gromadzącym pliki audio do zastosowań edukacyjnych jest Jamendo (www.jamendo.pl). Zawiera zasoby muzyki artystów z całego świata. Stosowane są tu różne licencje Creative Commons, ale tylko niektóre pozwalają na ponowne wykorzystanie w dowolnym celu. Serwis gromadzi utwory w formacie MP3 i albumy gotowe do pobrania w formacie ZIP. Użytkownicy mogą ocenić muzykę.

W wyszukiwaniu zaawansowanym mamy możliwość określenia dodatkowych kryteriów wyszukiwania dla muzyki na wolnych licencjach: *Znajdź utwory, które można używać do celów komercyjnych* oraz *Znajdź utwory, które można modyfikować, adaptować*. Istnieje także możliwość wyboru rodzaju muzyki z podziałem na gatunki, instrumenty oraz nastrój. Informacja o licencji wyświetla się przy każdym albumie. Portal dostępny jest w języku polskim.

Scholaris

Scholaris to bezpłatny portal wiedzy dla nauczycieli, który gromadzi i udostępnia użytkownikom gotowe zasoby edukacyjne dostosowane do poszczególnych etapów kształcenia. Zasoby zgromadzone na portalu są zgodne z nową podstawą programową i z najnowszymi zaleceniami do nauczania i wychowania. Znajdziemy tutaj również takie materiały, które udostępnione zostały w ramach otwartych zasobów edukacyjnych. Zasoby portalu zostały przypisane do poszczególnych etapów edukacyjnych, przedmiotów oraz podstawy programowej. Pozwala to na precyzyjne wyszukiwanie materiałów przyporządkowanych szczegółowym wymaganiom przedmiotowym.

Część materiałów portalu została udostępniona na wolnych licencjach. Aby je wyselekcjonować w opcjach wyszukiwania musimy odznaczyć: *opublikowane na licencji Creative Commons*.

Podsumowanie

Bogata baza materiałów udostępniana w ramach otwartych zasobów edukacyjnych jest dla współczesnego nauczyciela ogromnym wyzwaniem. Daje mu jednocześnie wiele nowych możliwości nowoczesnej oraz efektywnej pracy. Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy z uczniami poprzez zbliżenie do ich naturalnego środowiska

komunikacyjnego odpowiada na wyzwania nowoczesnej szkoły poprzez wykorzystanie atrakcyjnych multimedialnych materiałów.